

El Cibori d'Estimariu al Museu de la Ciutadella

Procedència. — Estimariu és un petit llogarret de la Serra de Cadí, situat a quinze quilòmetres de la Seu d'Urgell. En Pijoan, en una de les seves corrieres pel Pireneu, l'any 1906, en visità l'església, i hi descobrí aquest exemplar interessantíssim, que a proposta seva, la Junta de Museus, va adquirir l'any 1907, de la Mitra d'Urgell (fig. 1).

L'església de Sant Vicens d'Estimariu, ha sigut estudiada per en Puig i Cadafalch, en la seva *Arquitectura Romànica a Catalunya* i la classifica, pels seus caràcters entre les del primer romànic. Era una basílica de tres naus. Les dues laterals són destruïdes i resta un dels seus absis (fig. 2). La coberta de l'església, és en fusta, supervivència d'un tipus més antic, que sobrevisqué, demés d'Estimariu en algunes esglésies de la Vall d'Aran i en les de la Vall de Bohí. L'església tot i tenir aquests caràcters primerencs, pot considerar-se com obra de principis del segle XII.

Com indica la figura 4, el Cibori d'Estimariu ocupava el seu lloc en l'altar major de l'església. Aquesta fotografia, presa en pessimes condicions, és deguda al Sr. Emili Gandia, Conservador del Museu de la Ciutadella, qui per comanda de la Junta, va anar l'any 1907 a cercar el Cibori. Es veu clarament com aquest estava col·locat en la misèriosa església, sota les goteres i les humitats. Posem, per exemple dels qui creuen que és mala feina la de treure del seu lloc les obres d'art, la actual instal·lació del Cibori al Museu de la Ciutadella, on cobricela la Mesa romànica d'Encamp, i on és guardat i estimat en tota la seva vàlua (figura 3).

En aquesta figura 4, pot veure's que el fons del Cibori d'Estimariu era ocupat per un retaule, que és el que reproduïm en la figura 6, representant en el centre la imatge de Sant Llorenç i en els seus costats, escenes del seu martiri. El retaule, com ens mostra la figura 4, encara, era muntat damunt una pradella amb Sagrari, d'altra retaule del segle XVI. Sens dubte aquest retaule no perteneixia al Cibori, malgrat i no ésser d'època massa allunyada d'aquest. Ho prova la diversitat d'estil entre la pintura del retaule i la del Cibori, l'apareixer muntant una pradella d'època diversa, el fet de tapar l'arcuació trilobe de la part posterior del Cibori, i finalment, l'haver serrat les columnes del darrera d'aquest, per a enquibir-li.

En conseqüència, les columnes i capitells dorsals del Cibori d'Estimariu, foren reconstruïdes, en instal·lar-se al Museu de la Ciutadella.

Construcció. — El Cibori d'Estimariu és construït en fusta de pi, consta de quatre columnes amb base i capitell damunt les quals reposa la coberta. Aquesta coberta consta d'una part vertical arquejada i de una part inclinada constituïda per quatre plafons triangulars que s'ajunten formant piràmide. En el vèrtex d'aquesta s'alça un pinacle esculpit en forma de pinya, eixint d'una gola de la qual brollen quatre fulles que circunden la pinya central.

Fig. 1. — Museu de la Ciutadella: El Cibori d'Estimariu, cobricelant la mesa romànica d'Encamp.

La part vertical de la coberta es formada per dos costats, davanter i posterior, i dos perpendiculars a n'aquests. Els costats transversals, o sien els primers, són formats per dos muntants de 0'18 metres d'amplada) per 0'03 de gruix, i 0'68 d'alçada, que descansen directament damunt l'àbac dels capitells i per un travesser que els uneix per la part superior, formant la llinda damunt la qual reposa la coberta piramidada. Aquest vestigi en dos de sos costats

porta engalzat un plafó de fusta més prima, retallat en tres arcades. Els altres dos costats no tenen els muntants verticals i únicament el travesser superior i l'arcada retallada, de manera que, pels costats, l'arcada s'entrega als muntants transversals, que es veuen de cantell.

Damunt d'aquests quatre travessers venen quatre llates de poca gruixària, que partint dels quatre angles, en pendent, determinen l'estructura de la piràmide en trobar-se

en el centre, units pel metxó del pinacle que es veu exteriorment al cim de la coberta, i que interiorment actua de clau. Damunt d'aquestes llates son col·locats els quatre plafons triangulars que cobreixen l'altar.

L'estructura, com es veu, és primària, i les solucions d'entrega a biaix, dels plans inclinats, no han pas preocupat ni poc ni molt al constructor. L'obrat, d'altra banda, ofereix una rusticitat considerable, bé que el baldaquí tingui en son conjunt una elegància de proporcions ben notable.

Les seves mesures generals són: llargada total de les columnes, compresos base i capitell, 3'05 metres. Altura de la coberta des de sobre capitell el vèrtex de la piràmide 1'51. Amplada total, 2'13 i fondària total, 2'15.

Procediment pictòric. — El Cibori d'Estimariu era totalment policromat, havent desaparegut la decoració en les columnes i capitells, on és fàcil, però, el trobar-n'hi rastres. En la part exterior es conserven trossos de decoració, ben visibles, en les arqueries i muntants dels quatre costats, i pot veure's clarament que la fusta fou preparada, abans de pintar-hi, amb una capa total de guix. A l'interior de la coberta és on es conserva més la pintura, bé que en no molt bon estat, car es veu que una gotera de la coberta del temple determinà regalims d'aigua sobre el Cibori, destruint part de la decoració. Per les parts destruïdes pot comprovar-se que, en les quatre taules triangulars, les junctures de les posts foren cobertes amb tapa-junts de tela, i que el total de la superfície destinada a la pintura era recoberta amb guix. La pintura sembla ésser donada a l'oli. Els colors emprats pel decorador, són: el blanc, el verd, el vermelló, el morat i el blau.

La figura del Creador, única que hi ha en el baldaquí, es destaca damunt d'un nimbe blau, limitat per una orla irisada, que va del blau en gradació, cap al blanc. Amb igual gradació del blau al blanc és matitzat el segment d'arc on seu el Creador. Aquest porta la túnica morada i el mantell vermelló, amb forro de color blau, visible en un doblec que li volta la cintura. El dibuix de les faccions és d'una gran finesa, així com el de les mans i el modelat a taques morades de les carnadures. El modelat dels ropatges es fet per transparències. Es de delicadíssima factura el dibuix de la barba, fet a petites traces de pinzell en blanc, ocre i vermelló.

En els fullatges que decoren l'interior de la coberta són alternades unes fulles amb altres, en verd i vermelló. Els troncs i rinxols són verds, igual que les fulles. Destaca aquest ornament sobre un fons blanc unit. En la decoració de la part exterior, la entonació és la mateixa.

L'Estil. — L'estil del baldaquí és molt avençat, i considerant-lo rigorosament, cau fora els termes de l'art romànic. Hi ha, no obstant, en ell, prous elements tradicionals d'aquell estil, per a incloure'l dins la sèrie, i més característics i dels que

donen més to a la seva fisonomia per la importància que pren entre les superfícies planes del reste, és el dels capitells esculptats, que són de tipus netament romànic del segle XII que pot haver-se allargat al XIII, donat l'aïllament del lloc d'origen. Apart d'això, en la seva ornamentació policroma, i especialment en els temes que decoren la part exterior, hi hanevidentíssims ressaltos, i parlant més concretament, temes d'estil moresc, datables en els segles XIII-XIV.

Al costat d'aquestes formes romàniques, n'hi ha de gòtiques. Les bases de les columnes no hi ha cap dubte que ho són, i la secció del gust de les mateixes ho és igualment, així com ho és el pinacle del vèrtex de la piràmide que forma la coberta.

Si deixant aquests elements ornamentals anem a observar l'estil de la imatge que ocupa el plafó del fons de la dita coberta, veurem tot seguit que es tracta d'un tipus francès ben assenyalat; així per la delicadesa del dibuix (que li denota un origen en les miniatures del segle XIV), com per les entonacions delicadament virolades del seu vestuari, més relacionades amb el color de la miniatura que amb l'art monumental.

L'estil naturalista dels fullatges de l'interior de la coberta assenyala també un origen francès i una data

corresponent a la de la imatge central, i certament fa contrast amb el caràcter marcadament moresc de la decoració exterior.

En quant al sentiment de proporció, a l'esbeltesa i lleugera elegància del Cibori, considerant des del seu punt de mira arquitectònic, ens cal dir que allunya tot record de les construccions romàniques. Ens acosten a l'art gòtic també les arcuacions trilobes dels quatre costats. Les columnes, primes i esveltes, s'acosten més al tipus del baldaquí metàl·lic de Girona, ja d'estil gòtic, que als baldaquins petris de tipus romànic que s'han conservat a Itàlia principalment.

La Iconografia.—Ja hem dit que la única imatge que hi havia en el baldaquí era la del Creador, assegut

damunt l'Arc de Sant Martí, beneint amb la mà dreta, a la manera llatina i sostenint amb l'esquerra la bola del món. La figura és barbada, porta els cabells partits amb dues bandes, i la testa és auriolada d'un nimbe crucífer. Va peu-descalç, amb túnica i mantell cenyit al coll amb una tanca que indica clarament i sens dubte l'art gòtic.

El disc que la imatge porta en sa mà esquerra, en lloc del llibre de consuetud, és partit en tres parts, corresponents a la divisió geogràfica del món, en aquella època.

El tipus d'aquest Crist ens allunya dels nostres Pantokrators romànics acostumats, i la dolcesa d'aquesta figura humanitzada ja, sense la feréstega visió dels animals apocalíptics al seu volt, s'avindria bé amb el concepte de la representació, que

no seria aleshores, ni per la forma ni pel concepte, una representació romànica.

La Cronologia.

—Tenim com a bases objectives de datació del Cibori uns capitells romànics del XII o XIII, unes bases de columna gòtiques, uns ornaments de gust moresc que es poden datar el mateix al segle XIII que al XIV, i un tipus de construcció allunyat del romànic tant per la seva forma com pel sentit de les proporcions.

En la imatge única que decora el Cibori hi ha un detall d'indumentària important, perquè data gairebé amb seguretat l'obra al segle XIV. Es tracta de la tanca que corda el mantell al coll de la imatge.

Apart les dades objectives, hi ha en l'obra del baldaquí, tant en la seva part estructural com en la seva decoració i imatgeria, un sentiment de proporció, una esbeltesa i unes característiques en l'ornament i en la imatge, que responen clarament l'art nou de França, que arribaria a les altes valls pirenenques, on la tradició romànica era encara viva, pels mateixos camins que hi arribaren tantes i tantes influències nòrdiques i franceses en els segles anteriors.

La data a fixar, doncs, pel baldaquí d'Estimariu, és la de la fi del segle XIII o principis del segle XIV. JOAQU. FOLCH I TORRES.

FIG. 2. — L'església romànica d'Estimariu d'on procedeix el Cibori.

FIG. 3. — El Cibori d'Estimariu tal com està instal·lat en les Galeries d'Art romànic del Museu de la Ciutadella.

FIG. 4. — El Cibori d'Estimariu en el seu lloc d'origen, amb un retaule i la pradella d'altres adaptats al seu fons.

Orígens del Renaixement Barceloní

(Continuació del número anterior.)

Per a certes manifestacions de caràcter litúrgic i altres de caràcter cívic, ja s'ha insinuat que els ordres clàssics — en primer lloc el corinti, i en segon terme el jònic i el compost, *così bello* — com diu en Bibiena (1) — *che più vi si può accrescere, mentre dopo tanti secoli, che è stato inventato, mai più s'è ritrovata cosa migliore* — varen subsistir entre nosaltres com a decorat el més freqüent. I aquí tenim per a provar-ho pintures, gravats, dibuixos commemorant festes públiques o figurant edificis i interiors o altars d'església i monuments funeraris. Però... i en l'edificació propiament dita, no ens és factible trobar senyals evidents d'aquell impuls neoclàssic? No ens diuen res sobre això les pedres de força temples i fins les d'algun palau? No revelen la invasió del corrent classicista els edificis bastits en aquella època amb qualche sump-tuositat?

Per a fer-se una opinió sobre la matèria, no més cal tenir present l'arquitectura estilada a les esglésies que van construir-se en la tongada anterior a l'ensenyança d'en Viladomat i comparar-la amb la que es fa de moda en els subsegüents períodes en que la lliçó del mestre podia començar a fructificar. Consideri's tan sols per un moment la incoherència ignocentona, de certes parts, del temple de Betlem, començat a bastir a les darreries del segle XVII i acabat a principis del XVIII (1681-1729). No sembla, vist per dins, l'obra d'un home que vol declamar un paràgraf teatral i únicament pronuncia un mot de saltimbanqui? I la infelixa portada principal? Que es contempli aquella trista màquina, des de les taujaneres corbes del cim fins als pedestals ridícols, entrats per sota i ventruts per munt; que s'observin els capitells barroers i minços coronant uns fusts tous i lacis com budells... i fins el churriguerista més benèvol sentirà viva repugnància davant d'un linfatisme arquitectònic que ve a ésser l'extrema deca-

(1) Per a què es vegi, a pesar de la identitat de mòduls, la diferència de sistema divisori que hi ha entre les fórmules del Vignola i les fórmules del Bibiena adoptades per en Viladomat, poso a ratlla seguida el compte d'alçades del pintor barceloní, segons el seu monument de Setmana Santa, on segueix *ad pedem litteræ* el procediment fraccionari del seu mestre Bibiena:

Sistema de 18 parts de mòdul prescrit pel Vignola

Pedestal	Base....	11 parts
	Dau..... 5 mòduls	10 "
	Cornisa..	14 "
Columna	Base.... 1	"
	Fust.... 16	" 12 "
	Capitell.. 2	" 6 "
Entaulament	Fris.... 1	" 9 "
	Cornisa.. 1	" 9 "
	Arquitrav 2	"

Total....32 mòduls

Sistema de setze parts de mòdul prescrit pel Bibiena i seguit per en Viladomat

Pedestal	Base....	11 parts
	Dau..... 5 mòduls	8 "
	Cornisa..	13 "
Columna	Base.... 1	"
	Fust.... 16	" 10 1/2 "
	Capitell.. 2	" 5 1/2 "
Entaulament	Fris.... 1	" 8 "
	Cornisa.. 1	" 8 "
	Arquitrav 2	"

Total....32 mòduls

Fig. 5. — Detall de la coberta (interior) del Cibori d'Estimariu.

dència del mateix estil barroc. Pensau no més amb les jolives columnes de can Dalmasas, retortes airosament, cisellades en plena fantasia... i digueu si tenen cap punt de concomitència amb les de la fatxada de Betlem, laxes, ablanides, nues de tota gràcia erectil. Quan un considera aquella requincalla d'ornamentació insubstantial, tan mansa com estrambòtica, li sembla que assisteix a la visió postrema del barroquisme local en plena decrepitud d'inèpcies i beneiteries. Es el darrer badall d'un art que repapieja... Perquè, d'aquelles columnes amb sacsons intestinals, mofles de consistència i fluixes de torsió, igual que cucus en espiral, ja no en tornaran a obrar ni els nostres picapedrers ni els nos-

tres escultors de talla. Adhuc aquelles, ben sovint gracioses, que varen decorar un dia tants altars barcelonins, s'eclipsaran per sempre. Potser les últimes que sortiran, fetes de mans de tallista, seran les de l'altar de la Convalescència, construït durant la joventut d'en Viladomat i les de l'altar de la Ciutadella.

Després, canviaran les coses... El temple de Sant Agustí nou, començat l'any 1728, encara que més pesat que solemne, encara que més grandaç que grandios i més ple de fosca que de misteri i més esbalandrat que altívol, mostra, en mig de la seva gran torpesa, tota l'orientació endreçada a remenar altre cop les escolàstiques fórmules, recomençant l'assaig de l'ordre pseudo clàssic que

Fig. 6. — Museu de la Ciutadella: El retaule de Sant Llorenç (segle XIV) que era adaptat al fons del Cibori d'Estimariu.

s'anomena compost. Mes, en detalls i en conjunt, el classicisme del temple surt frustrat. Es un intent que fracassa, però que indica l'avenir. La xamosa portadeta de Santa Marta (1735), ara a punt de desaparèixer a causa de la reforma, assenyala més clarament l'evolució. Amb les seves elegants columnes, el seu ajustat entaulament, la seva capçalera i el seu fornàcol central amb la imatge de la patrona, aquella traça ve a donar un dels motllos més usats posteriorment a Barcelona per a fatxades d'església. Perquè no és fins més tart que es van fent visibles amb freqüència els exemplars d'edificació més classicista o menys barroca, a què havia contribuït sens dubte l'ensenyança d'en Viladomat.

Cap a mitjans del segle, vivint encara el mestre del carrer del Bou, i potser principalment mercès a la llavor per ell sembrada, és quan s'evidencien tots els fruits del remenament arquitectònic. En especial durant el temps de general reconstitució en què el mai prou lloat marqués de la Mina comanava els destins de la ciutat, un aire suau, lleu, diàfan, missatger d'una vida més social més agradosa i amable, ve a orejar els camps de la nostra invenció ornamental i constructiva. L'església de Sant Felip Neri (1752) és una mostra ben galana de tal iniciació vers l'ordre, la serenitat, la pulcritud lluminosa. Després ve l'església de la Barceloneta (1755), estimable exemple d'ordinació (1) tant escaient com precisa, on alternen els tres ordres grecs, adoptant-se el corinti, en bellíssimes proporcions, per a les portes de la façana. Més tart (1765), es comença a edificar el temple de la Mercè, exemplar d'arquitectura sumptuosa, tot ell intervingut d'ordinacions corinties, tant en el frontis com en el interior. I finalment, l'any 1770 (2) s'aixeca a la Rambla de Sant Josep el magnífic palau de la Virreina, que amb el gentil enquadrament del balcó central, amb els seus pilars magestuosos, amb la seva balustrada superior, coronada de pomposes garres, representa com un compendi apoteòsic d'aquell art barroc classicitzat que va gaudir entre nosaltres de tan decisiu predicament durant bona part de la centúria divuitena.

Mes, n'hem d'atribuir a en Viladomat tota la glòria, si és que n'hi ha, de la brotada classicista que es veu sortir a Barcelona en esglésies i en palaus, en altars i en monuments, en estampes i en pintures? Des del l'instant en què es recorda que la reacció al classicisme, amb el seu acompanyament d'ordres corintis, jònics i compostos, va dominar en tal data per tot arreu, sembla que minvi un bon tros la importància del mestre barceloní com a impulsor de la tendència a casa nostra. Però, així i tot, el menys que pot fer-se és anotar la coincidència entre l'exemple donat per ell i la direcció seguida pels successors.

(1) Encara que per al temple de Sant Miquel, de la Barceloneta, havia donat la idea general un enginyer militar, D. Pedro Cermeño, principalment va dirigir les obres l'arquitecte català En Damià Ribas, qui sap si deixeble d'en Viladomat. Aquesta intervenció d'enginyers militars en les construccions barcelonines, no és pas un exemple únic en la història de la nostra arquitectura en aquells temps de militarisme.

(2) Dels edificis barcelonins començats després de l'any 1770, com per exemple la Llotja, Casa Moya i la Duana, aquí no se'n fa menció, per tractar-ne l'autor en un altre estudi dedicat a l'arquitectura barcelonina de fi del segle XVIII.

(Seguirà.)

R. CASELLAS.

Josep de Togores

La jove pintura catalana té en la persona i en l'obra — remarqueu que dic en la persona i en l'obra — d'En Josep de Togores un dels seus més nobles representants.

L'època, certament, pròdiga en tantes espècies picants, en tantes condimentadores mostasses, és, però, molt avara de nobilitat i de grandesa (de nobilitat de cor i de grandesa d'esperit).

En dir que la persona i l'obra d'En Josep de Togores són de les més representativament nobles de la nostra època, li acordem, doncs, el màxim elogi, la màxima transcendentalitat.

Vaig ésser testimoni de les primeres probes estètiques i morals de l'artista.

Si l'ànima no hagués sofert de l'espectacle de la gran inquietud i del gran desesper creixents i simultanis de la joia més pura i del més pur entusiasme que no m'és estat donat, potser, de constatar en cap altre artista, diria avui, en recordar aquell espectacle, que fou un gran espectacle.

I aleshores tot just el drama no feia sinó començar.

Les lluites que sobrevingueren més tard es passaren lluny de nosaltres. N'arribaven només, de quan en quan, els colpidors ressons, les engegades guspires llunyanes.

Un bell jorn, de cop i volta, ens vingueren noves més clares, informacions més reposants.

Josep de Togores treballava i triomfava dins el nucli reduït de selectes, i el seu nom i la seva obra s'anaven imposant arreu amb una lenta seguretat progressiva, sense baixos reclams, sense mercantilistes propagandes.

Josep de Togores ha seguit una trajectòria estètica molt segura. En la seva obra no hi ha salts acrobàtics. No hi ha números de sensació.

Es un pur i simple afer de perfecció constant.

El fort d'en Togores — al meu entendre — és la concepció decorativa dels homes i de les coses, escrit amb un tret sense vacil·lació, estilitzat amb una punta de diamant.

El seu feble — sempre al meu entendre — és precisament aquest aplomb, no goso a dir aquesta facilitat decorativa que venç massa totes les dificultats. Es la manca d'una certa tremolor de vida directa. Es una certa pictòrica fredor d'alè...

Deia, però, que l'obra d'En Josep de Togores és un simple i pur afer de perfecció constant.

La perfecció, moltes vegades, és assolida no destruint tan sols els nostres defectes, sinó perfeccionant, gosaré a dir, les qualitats mateixes dels nostres propis defectes.

En Josep de Togores és d'aquells homes forts, és d'aquells artistes veritables, capaços a un moment donat — i ha començat de fer-ho abans d'haver ja arribat als quaranta anys — de vencer, precisament, i d'imposar-se per alguns dels seus defectes, o, si més no, per algunes de les seves qualitats més vulnerables.

El seu drama i la seva glòria — com en els casos dels més grans — hauran estat una mateixa cosa.

JOSEP MARIA JUNOY

JOSEP DE TOGORES. — Estudi. (Col·lecció particular. Paris.)

La Pintura de Josep de Togores

El *fi gourmet* enamorat dels plats carregats d'espècies de la pintura moderna, el guaita atent a tots els vents que agiten la mar de la plàstica contemporània, no pot desconèixer la importància capital que té el cubisme dins el panorama pictòric actual i no ha d'ignorar el rol preponderant que aquesta manera d'expressió juga dins el clos de les tendències vehements de la pintura d'ara.

El cubisme, en efecte, ha despullat la pintura de totes les imperfeccions i de totes les impureses que s'havien anat acumulant damunt d'ella des del Renaixement ençà i, després de fixar clarament de bell nou l'obli-

dada destinació de la superfície pintada, ha contribuït decisivament a reemplaçar profundament tot en el seu lloc.

El pintor català Josep de Togores, l'obra del qual comentarem avui, escrivia en uns articles memorables publicats en la desapareguda revista *Vell i Nou*: «El cubisme no innova res, no preté descobrir res, sinó que torna a donar la mà al primitiu del primer, a l'entelèquia de l'essència, a l'entranya de la forma i del fenomen estètic, prescindint de tots els ingredients aplàstics i científics que poden privar-li d'accentuar les formes vitals.»

El cubisme, en efecte, és la mateixa simplicitat. El cubisme retroba la veritat pictòrica que l'impressionisme colgà molts metres sota terra i la

mostra, purament i simplement, òrfena de tot detall suplementari. Es el fet pictòric estricte desposseït de tot l'enfarcit d'accidental i exhibit en tota la seva nuesa; és a dir, un savi arranjament de formes i colors, una correcta ordenació de línies, colors i masses, una perfecta associació de colors i formes que obeeix, únicament i exclusivament a lleis estrictament pictòriques independents de tota representació. En altres paraules, no la imitació, no l'anècdota accessòria, no un retrat, un bodegó o un paisatge, sinó simplement un quadre, no pas altra cosa que un quadre.

«El cubisme, però, és un passatge.

El cubisme considerat com una fi i no com un mitjà es converteix, no en Pintura Pura, sinó en Decoració Pura i, en darrer anàlisi, en el carreró sense sortida de l'Art per l'Art totalment inadmissible» — escrivim no fa gaire damunt aquestes mateixes pàgines en uns comentaris al marge de tota l'acidesa pictòrica de Joan Miró. En efecte, un art que, com el cubisme, fa un ús gairebé exclusiu d'elements primaris i prescindeix en absolut de tota al·lusió als espectacles naturals, és un art fatalment mancat de la ressonància humana necessària. Un art que, com el cubisme, es limita a associar formes i colors abstractes sense cap lligam amb la realitat no és res més que un perfecte arranjament decoratiu, no és res més que un art ornamental.

Albert Gleizes, un dels més exactes teoritzadors de la novíssima estètica, ha escrit el que segueix: «El cubisme, en el cas pitjor, tindrà l'honor d'ésser la construcció subterrània sobre la qual es pot bastir tot el que es vulgui.»

I és que el cubisme, en realitat, és l'esquelet de l'obra plàstica, la interna estructura, la simple bastida sobre la qual cal aixecar l'edifici vivent, l'ossem de geometria estricta que cal dissimular sota la carn palpitant inflada de saba vital. Es la freda matemàtica que cal maridar amb l'ànima de les coses, l'abstracció que cal concretar, la regla que cal humanitzar.

Picasso ho ha comprès. Picasso que, des de 1920, transforma la simfonia de cilindres, de prismes i de cons de 1912 en la col·lecció de cames, de braços i de torsos dels seus nus actuals. Picasso que vesteix les seves abstraccions cubistes amb la sumptuosa ornamentació de la saborosa materialitat dels seus nus més recents.

I ho ha comprès Severini. Severini que ho afirma netament en el llibre *Du Cubisme au Classicisme*, títol evocador i suggeridor que ens indueix a suposar un post-cubisme ric de definitives plenes realitzacions. Severini que cobreix les creus de Sant Andreu, les relacions d'angles i els triangles egipcis de les seves teles cubistes amb el sever mantell del seu neoclassicisme actual.

I ho han comprès també Ozenfant i Jeanneret que amb llur llibre *Après le cubisme* i amb llurs obres *puristes* ho demostren abastament.

I, després d'aquests, ho han comprès així mateix Roger Bissière, André Lhote i Auguste Herbin i Jean Metzinger, i, sobretot Josep de Togores.

En un dels articles de *Vell i Nou* susdits, Josep de Togores escrivia els paràgrafs que transcrivim a continuació:

«Estem en una mar de confusions que és una mar que ofega més que la d'aigua. Sortits tots nosaltres del segle XIX que és el segle de la pintura

JOSEP DE TOGORES. — Printanière i sa germana (1922). (Col·lecció Dovero, Paris.)

de cavallet, característica, concreta i científica, i per tant impura, ens manca, malgrat de Cézanne i del període *avant-guerre*, l'agilitat necessària per a desplaçar-nos tan ràpidament al pol oposat o sigui la decoració i abstracció absolutes que no és res més que el que ha fet el cubisme. El dualisme d'aquestes tendències que parteixen la història de la pintura en dues parts com si fos un llenguatge és evident. Cubisme i impressionisme. Pintura de cavallet i decoració. Aristòcrates i demòcrates, lliberals i conservadors. Els uns pugen la muntanya que té per base la Impassibilitat objectiva per l'esquerra i els altres per la dreta, oposats eternament, i tots plegats es dirigeixen al mateix, al vèrtex, que és on es troba la veritat estètica total que és un punt molt difícil de sostenir-s'hi.»

I és que per sostenir-se en aquest punt cal realitzar la fusió total i completa de l'abstracte amb el concret, de la plàstica amb la representació, del cervell amb el cor, de la intel·ligència amb la sensibilitat, en resum, de la pintura de cavallet amb la decoració.

Togores aquesta fusió l'ha realitzada plenament.

En les obres de Togores, com en les obres dels cubistes, les formes i les colors viuen d'una vida pròpia que no és deutora de res a la realitat. En elles el que únicament compta és, no pas les coses naturals pintades, ans bé l'emoció nascuda de les relacions formals. *Non les choses, mais les proportions des choses*, digué un jorn Vauvrecy. I Togores, com els cubistes, es preocupa, més que del verisme de ço que pinta, de les propietats plàstiques de les formes i de les colors que empra.

Les obres de Togores, però, no són abstractes. Togores s'és esforçat ardentment de realitzar la fusió harmoniosa del general amb el particular, de l'essencial amb l'accidental, de l'externa olorosa materialitat amb la sòlida interna estructura. I per bé que la vida dels quadres de Togores siguin dependents de la vida que imiten, les formes i les colors de les seves teles són recobertes d'una espessa capa de realitat, d'una perfumada cobertura sensual, superficial si es vol, però necessària a tota obra perfecta, a tota obra centrada. I les obres de Togores són perfectes. I les obres de Togores són centrades.

En parlar de l'obra pictòrica de Josep de Togores no ens sabem estar de subratllar que el pintor català, com tots els esperits vigilants de la seva generació, és la vivent antitesi de la manera impressionista.

En efecte, en reacció contra el colorisme a ultrança dels seguidors de Monet i contra les anilines detonants dels deixebles fogosos de Matisse, Togores s'acantona dins una inflexible monocromia de remarcable austeritat.

Al mateix temps, a l'instintivisme sense fre de les teles impressionistes, al *pintar com els ocells canten* de Claude Monet, Togores oposa unes obres on la raó juga un rol prepon-

JOSEP DE TOGORES. — «El Ferrer». (1925). (Col·lecció Flechtein, Berlin.)

derant, obres on res no és situat damunt la tela pel caprici o per la intuïció, sinó que tot obeeix a un ritme que ordena els elements que integren el quadre i que fixa les relacions que existeixen entre ells i el lligam constant que ha d'unir-los al tot. Un quadre de Togores — que se'ns permeti manllevar a De Fayet la frase que aquest crític aplicava a les obres de Poussin — és un *petit monde entier*.

A més a més, a les vaguetats de les impressionistes, flonjes, boïoses, imprecises — *brouillard et suite*, segons l'epítet justíssim de Jules Claretie — Togores oposa les teles de la seva època 1920-24 a la qual pertanyen aquells famosos nus que foren el *great event* del Concurs Plandiura. Obres clares, impecables i precises. Obres *tirées à quatre épingle*. Clares com la mirada d'una *girl*. Impecables com un *gentleman*. Precises com el motor d'un *Farman* o d'un *Caproni*.

Remarquem també que les teles de Togores exhalen un fort perfum sanitos que contrasta enèrgicament amb el tuf de drogues i de bordell que surt d'algunes obres que es pro-

duïxen avui, obres morboses, malfitissimes, moralment indesitjables.

Al costat d'aquestes obres, les teles de Togores ens procuren una sensació d'inefable benestar i de claredat mediterrània. En efecte, en les produccions del pintor català l'element femení juga un rol de primer pla. La dona de les teles de Togores, però, no és certament la dona de *dancing* o de cafè-concert amb el fals optimisme foll que dona *Ma'me Coco*. La dona de les teles de Togores no és altra que la forta mossota sanita de la nostra Costa Brava, tota ella olor de terra mullada i de salabror marinera, la brunassa primària de pell treballada pel sol i pel garbí.

Per acabar, constatarem que darrerament Togores sembla preferir a aquella precisió lineal que li era cara, una més grassa i oliosa materialitat. Això, però, no treu ni un bri de la seva intensitat formal, això no li fa oblidar la sòlida estructura interior del quadre.

Vegi's — per tal de comprobar el que diem — la «Baralla de Pastors», on tot s'ordena a l'entorn d'un punt central, on tots els elements es diri-

geixen vers el centre de la tela, donant actualitat a la frase de Cézanne: *Traiter la nature par le cylindre, la sphère, le cône, le tout mis en perspective, soit que chaque côté d'un objet se dirige vers un point central*.

D'identica faisó, en «El Ferrer» — altra de les teles recents de Togores que reproduïm — tot sembla reduir-se a certes simplificacions essencials i l'anècdota fugissera és gairebé impotent a dissimular la intensa geometria en profunditat present, no tan sols en aquest quadre, sinó en tota l'obra de Josep de Togores que s'afirma com una de les més intel·ligents i sensibles, alhora, dels nostres temps.

SEBASTIÀ GASCH.

El senyor Guitart professor de Bells Oficis

Fa pocs dies ha mort a Barcelona, després d'una llarga malaltia que per anys el tingué allunyat de tota activitat, el senyor General Guitart, arquitecte meritíssim que per molts anys exercí la seva carrera al servei de la Diputació i després de la Mancomunitat. No és d'aquest aspecte de la seva personalitat que volem parlar, puix altres amb més autoritat poden fer-ho; és per la seva tasca pedagògica que volem lloar la seva memòria.

Era en aquells temps — més d'una trentena d'anys enrera — en què l'ensenyament dels Bells Oficis existia gaire bé sols en les «plantillas» del personal docent de la «Escuela de Bellas Artes». A les aules de «Cerámica», «Metalisteria», «Carpinteria y Muebles» hi anaven a fer dibuix «general y artístico» els alumnes que no cabien en les altres, i encara no més de pas. Citarem, com a exemple típic de tan bella organització, el cas de que la «Metalisteria» estava regida per un pintor — persona per cert digníssima — amb positius mèrits com a artista, però sense cap afició a l'especialitat de què estava encarregat, ni amb coneixements particulars sobre la matèria. La vida de l'Escola de Llotja en aquest punt era quasi bé vegetativa, puix tots els ensenyaments especials estaven a nivell semblant, i era en va que l'erudit senyor Miquel i Badia s'escarrassés en explicar història dels Bells Oficis, puix sense la coordinació necessària els resultats eren ben minços.

Estant així les coses, va encarregar-se de la classe de «Carpinteria y Muebles» el senyor Guitart, i sortint-se del marc esquit de les normes de la casa, superant el reglament d'aquella secció que era una cosa completament passiva, neutra, gaire bé morta, poca cosa més que una mena d'oficina per a *tirar mencions* i arribar a copiar del «Antiguo» i del natural, en va fer una càtedra de les més concorregudes de Llotja, i a la qual el jovent assistia amb més constància i afició. Va canviar la manera rutinà-

JOSEP DE TOGORES: «Baralla de Pastors». (Col·lecció particular, Berlin.)

JOSEP DE TOGORES. — Retrat. (Col·lecció particular. Berlin.)

moderníssima i catalaníssima alhora, ha fet entrada en els salons de la nostra aristocràcia, on, entre l'art cada dia més depurat dels amoblaments i les penombres dels tapissats, el crit gentilíssim de les seves flors i el verd esponjós dels seus paisatges olotins hi posa una nota gaia de modernitat i de vida.

L'exposició, reduïda i tot, ha aconseguit un nou èxit a l'artista. Per ell el felicitem simplement, innecessaris com són els comentaris a la seva personalitat artística ja prou coneguda i estimada dels nostres col·leccionistes d'art modern, cada dia més nombrosos i cada dia més intel·ligentment exigits.

La restauració del Convent de la Mercé a Santa Coloma de Queralt

La vila de Santa Coloma de Queralt, rica en monuments d'arquitectura civil i religiosa, tenia en estat ruïnós un dels seus més importants edificis. Es tracta de la capella del desaparegut convent de Nostra Dona de la Mercé, que ostenta la bellíssima portada romànica del segle XIII.

Darrerament s'ha constituït en aquella vila una comissió de veïns a l'objecte de recabar cabals per a aquesta restauració, que ara afectaria solament la coberta de l'edifici.

Seria bo que les corporacions públiques, tals com el Servei Provincial de Conservació de Monuments, s'ocupessin de l'afer i que els centres excursionistes de la comarca ajudessin a la recaptació de mitjans entre els amics de les coses d'art.

No és molt important el cost de l'obra i és segur que els fills de Santa Coloma, que compten amb mitjans de fortuna, no oblidaran

que ells primer que ningú tenen l'obligació moral i cívica d'acudir a la subscripció, així com la tenen els que són hisendats en aquell terme, i tots els catalans després, perquè es tracta d'un bell monument que fa honor al nostre passat, i el conservar-lo ha d'ésser qüestió d'honor per l'actual generació.

Poden adreçar-se donatius a don Josep Padró, Plaça Nova, n.º 11, Santa Coloma de Queralt.

Una Exposició de pintura antiga

Ha estat oberta aquests dies a les Galeries Laietanes una exposició de pintura antiga dels segles XVI-XIX, interessant per la valor de les obres exhibides, així com per la aflluència de compradors que hi ha hagut, revelant en el nostre públic un gust depurat i una afició creixent envers les bones coses d'art.

Diu el catàleg que les obres provenen d'importantíssimes col·leccions particulars espanyoles i així ha d'ésser forçosament. No és en aquest cas la indicació una propaganda comercial vana. Es de celebrar que marxants i públic vagin a Barcelona pujant de to. Els uns oferint als compradors quelcom més que quadres foscos, d'aquells que anomenem «pintura a l'ast» pel coloret que tenen de volalla així cuïta. Els altres acudint i fent serioses ofertes ben ponderades relativament entre les diverses categories d'obres exhibides, demostrant que hi ha molta gent que hi lluca i té bon tast.

Altre aspecte també important és que amb aquestes exposicions, fetes amb un mínim de seriositat, Barcelona es va enriquint de pintura de l'època clàssica, de la qual tan mancada n'estava.

ria, cercant sempre despertar les iniciatives de l'alumne per a encarregar-les. Encarava l'alumne amb la realitat, per tal de familiaritzar-lo amb la recerca i troballa de les solucions que ràpidament cal trobar per a tota mena de realitzacions.

Amb els alumnes no fou mai agre ni agressiu, ni cercà el reclam personal com hauria fet si hagués sigut «poseur»; ben al revés, la seva tasca fou sempre callada i portada amb desinterès i modestia. A la seva influència devem, tant com als pares, l'amor al nostre bell ofici, i a Déu preguem que aquesta amor no ens deixi en tant poguem sostenir el llapis als dits per a poder-lo transmetre als nostres fills.

Sempre recordarem les seves exortacions a l'estudi de tot lo que és nostre, que s'esforçava en fer-nos conèixer per mitjà d'excursions quan la inexistència dels Museus feia necessari anar a buscar arreu de Catalunya lo més remarcable, insistint en la necessitat de posar en valor lo propi per a poder resistir les influències de lo foraster i exòtic. Els fets han demostrat com tenia tota la raó, puix les invasions ens superen malgrat tot lo més nostre sigui més apreciat que abans.

Tot això que podrà semblar fàcil i planer avui que han estat assolits resultats semblants en el si d'organitzacions més completes i més ben dotades, dissortadament en camí de desaparèixer, puix han perdut l'ànima, fou llavors dins la seva especialitat, fruit del seu únic i personal esforç, i els resultats haurien sigut tots uns altres si hagués pogut comptar amb material d'ensenyament apropiat i un obrador

on poguer arribar a les realitzacions necessàries.

Quan la malaltia va allunyar-lo de les seves tasques professionals, res no va enyorar tant com la comunicació amb llurs deixebles, que sempre servàrem per ell, un dolç record per les seves belles qualitats com a home i pel seu valer com a Mestre.

En retre homenatge a la seva memòria estem segurs d'interpretar el sentir de tots els seus deixebles, molts amb el cap ja blanc, però conservant encara sota aquesta blancor el caliu i fins la flama de l'afecte filial que sabé inspirar, junt amb el respecte i amor a l'ofici, a la renai-xença del qual contribuï per molt amb el seu noble esforç.

JOAN BUSQUETS JANÉ

NOTICIARI

L'Exposició Carles

A la Sala de la Pinacoteca el pintor Domènec Carles hi exposa una col·lecció de les seves darreres obres tan reduïda com escollida. Les seves flors i els seus paisatges plens de gràcia i de fuga i alhora de profunditat colorística tenen en alguna de les obres exposades la seva culminació. Més intens cada dia el nostre pintor ha guanyat en aquesta darrera tongada, pel que als paisatges es refereix, sobretot, aquella senzillesa d'expressió que és eloqüent sense verba.

Un públic d'amateurs ha omplert la sala de la Pinacoteca aquests dies. En Carles pot dir que la seva pintura

JOSEP DE TOGORES. — Retrat. (Col·lecció particular. Paris.)

Les Exposicions

Galeries Dalmau. — Una pintora, aquarel·lista i aiguafortista distingida, la senyora Maria Fresser, exposa a les Galeries Dalmau una sèrie d'obres. Els seus aiguafortis, a la manera dels capricis de Goya, demostren un domini del procediment a la punta seca.

Les seves aquarel·les de flors, més que els seus dibuixos, plauen als ulls. En les apuntes hi ha sovint una volguda fuga a la qual no correspon potser el coneixement profund de la forma que fa les delícies del dibuix de moviment.

Galeries Laietanes. — Exposar el senyor Mir Mas de Xexàs una sèrie de caricatures i pintures. En elles, el senyor Mir Mas de Xexàs demostra una bona afició al conreu de les coses d'art i l'assegurança de què aprenent amb el temps la pintura i el dibuix dirà coses interessants. El pintor M. Félez exposa una sèrie de marines i paisatges dins

QUADERNS DE DIVULGACIÓ ARTÍSTICA DE LA «GASETA DE LES ARTS»

Director: JOAQUIM FOLCH I TORRES

ACABA DE SORTIR EL SEGON QUADERN

dedicat a

Els antics vidres catalans esmaltats

d'aparició imminent

La Seu de Barcelona

Resten pocs exemplars del primer quadern

El Retaule dels Revenedors

Des de l'aparició d'aquest segon quadern, i a pregs de molts subscriptors de la **GASETA DE LES ARTS**, s'organitza la venda per subscripció. El preu pels subscriptors rebent-lo a domicili serà el de 5 pessetes, i el dels compradors en llibreria el de 5.50. Poden subscriure's a l'Administració de la GASETA DE LES ARTS, Petritxol, 8 i a les Galeries i Sales d'Exposició: PARÉS, LAIETANES, ARENAS, DALMAU, MALMEDÉ, EL CAMARÍN i LA PINACOTECA.

treballs exposats en una exhibició de fi de curs d'una acadèmia que, (val a dir-ho) en aquest cas és de les millors orientades i de les que poden donar profitosos resultats, majorment en casos com els presents en què les escolars que exposen revelen posseir molt bones disposicions.

Galeries Malmedé. — Exposar l'aquarel·lista P. Sabaté Jaumà una nombrosa sèrie d'aquarel·les traçadament resoltes en molts casos. On es veu l'artista, sobretot, és en les que porten els nombres 1 i 26.

El seu fill, senyor Robert Sabaté, exposa dibuixos caricaturescos i d'il·lustració pel conreu dels quals mostra bones aptituds.

Sala Parés. — Ha exposat al Saló Parés una sèrie d'obres l'eximí artista senyor Fabrès, qui acaba de fer l'important donatiu al Museu de Barcelona, del que parlàvem en el nombre passat.

Cap comentari cal afegir a l'obra d'en Fabrès, que mig segle de crítica ha comentat.

GASETA DE LES ARTS

EDITORIAL POLÍGLOTA. — Petritxol, 8. — BARCELONA

Apareix quinzenalment

Subscripció: Barcelona..... 2 ptes. al mes
Península i Amèrica 30 » l'any
Altres països..... 36 » »
Número solt: De l'any corrent Ptes. 1'25
anterior » 2

GUIA DE LES ARTS I DELS ARTISTES

Pintors

BAIXERAS, DIONÍS CASP, 46.
BENET, RAFAEL MUNTANER, 1, 2.ª, 1.ª
BIOSCA, JOAQUIM DIPUTACIÓ, 310.
CAMINS, JOSEP MALLORCA, 282.
CAPMANY, RAMON ESCUDELLERS, 8, TALLER.
CARLES, D. CASP, 56.
COLOM, JOAN CLARÍS, 99.
DURAN CAMPS, R. DIAGONAL, 335, TALLER.
ESPINAL, M. A. PROVENÇA, 362.
FERRATER, ANTONI DE. TRAVESSERA, 120, S. G.
JUNYENT, OLAGUER Bonavista, 22.
MALLOL, IGNASI P. CLARÍS.—OLOT.
MAS I FONDEVILA, A. ... CLARÍS, 30, 3.ª
MASVILA, F. Pg. S. JOAN, 133, ESTUDI
MESTRES, FÉLIX DIPUTACIÓ, 289, 1.ª
RAURICH, NICOLAU BARCELONA, 24 (SARRIÀ)
RINCON, VICENTS PETRITXOL, 14.

Pintors de retaules

SABATÉ PASTOR, BON.ª PLAÇA LETAMENDI, 34.

Diapositives d'art per a projecció

COL·LECCIONS AESLA... ALDANA, 3, ENT.

Dibuixant de publicitat

VALENTINES, ISIDRE... R. Castellar, 22 TARRAGONA.

Dibuixants-pintors

CARDUNETS, ALEXANDRE DIPUTACIÓ, 235, 2.ª, 1.ª

Dibuixants-decoradors

ALEMANY, RAFAEL SANT DOMINGO, 4, (SANT CUGAT DEL VAL·LÈS.)

Escultors

CLARASÓ, ENRIC GRANADOS, TORRA SANT FRANCESC (SARRIÀ).
LLIMONA, JOSEP DIAGONAL, 410.
MARÉS, FREDERIC MALLORCA, 184, INTERIOR
MARTORELL, SALVADOR ENRIC GRANADOS, 120.
OTERO, JAUME ARAGÓ, 329.
VILADOMAT I MASSANES, JOSEP SARDANYOLA.

Decoració

LENA, S. A. PL. ANTONI LOPEZ, 15, 3.ª, 2.ª

Decoradors

BADRINAS, A. NEPTÚ, 2 (GRÀCIA).
CASA «ARTS» SALMERON, 6 i 8.
LLONGUERAS, JAUME .. RDA. S PERE, 36, 3.ª, 1.ª
MARCO, SANTIAGO ARAGÓ, 280.
PALAU, JOSEP MALLORCA, 313.
PARCERISAS I C.ª E. GRANADOS, 90
RIGOL, RAMON ROSSELLÓ, 168.

Projectistes de jardins

LLIMONA IBENET, RAFAEL BALMES, 19, 2.ª, 2.ª
RIGOL ARTUR PL. TETUÁN, 18, TENDA.

Acadèmies de dibuix i pintura

BAIXAS PI, 1, 1.ª

Llibreries d'art

EDITORIAL POLÍGLOTA PETRITXOL, 8.

Editors de llibres d'art

EDITORIAL MUNTAÑO-
LA, S. A. PL. CATALUNYA, 9.

Reportatges d'art

SERRA, FRANCESC SALMERON, 156, 2.ª

Efectes de dibuix i pintura

TEXIDOR, MODEST RBLA. CATALUNYA, 89.
TEXIDOR, VÍDUA E. ... RONDA SANT PERE, 16.

Antiquaris

COSTACARVAJAL CALL, 28, PRAL.
ESCLASANS, MARIA PIETAT, 10 DAR.ª CATED.
GALERIA MONTLLOR... FRENERIA, 5. » »
QUER FARRÉS, FR.ª ... PALLA, 27.
VALENCIANO, J. CORRÍBIA, 2.

Catifes (Manufactura)

AYMAT, TOMÀS RIUS I TAULET, 21 (SANT CUGAT DEL VAL·LÈS).
GALÍ, F. (Agent de A. Tronc. París) P. DE GRÀCIA, 59, ENT., 2.ª

Ceràmica d'art

GUARDIOLA, JOSEP MOZART, 6, 1.ª, 2.ª

Construcció i decoració

BASTÚS, QUERALTÓ I C.ª. STA. ELENA, 4 i 6.

Constructors d'obres

OLIVA MALLOL RDA. S. PERE, 48, 2.ª, 2.ª
CONSTRUCCIONS TEKTON. VIA LAIETANA, 40, ENT.

Ebenistes

BUSQUETS, JOAN P. GRÀCIA, 36.
HOMAR, G. CANUDA, 4.
ORRI, FREDERIC ARIBAU, 226.
REIG I BERNET, LLUÍS... ENRIC GRANADOS, 21.
VAYREDA, RAIMOND... BORRELL I DIPUTACIÓ, 111

Escultors decoradors

SOLER, FRANCESC ARIBAU, 224 INTERIOR.

Escultura religiosa

CAMPS ARNAU, J. M.ª. ... MONTSENY, 77 (GRÀCIA).

Fusteries artístiques

CASAS, VÍDUA DE F. ... DIPUTACIÓ, 119-121.
TARRAGÓ, ENRIC..... CONSELL DE CENT, 283.

Galeries d'exposicions

ARENAS CORTS, 670.
GALERIES DALMAU... P. GRÀCIA, 62.
GALERIES LAIETANES. CORTS, 613.

MALMEDÉ, L. P. GRÀCIA, 68.
PINACOTECA, LA CORTS, 644.
SALA PARÉS (MARAGALL) PETRITXOL, 8

Joiers

SUNYER, R. CORTS, 660.

Lacador

BRACONS, LLUÍS FOLGAROLLES, 46 S. G.

Llàmpares

BIOSCA I BOTEY RBLA. CATALUNYA, 129.

Metalls d'art

BIOSCA I BOTEY RBLA. CATALUNYA, 129.
CORBERÓ, PERE ARIBAU, 103.

Miralls

CAMALÓ, SUCCESSORS DE. LÀURIA, 9.

Mobles moderns

BADRINAS, A. NEPTÚ, 2 (GRÀCIA).

Papers pintats

GUASCH, FILL DE JOSEP. RAURICH, 8.
SÀLVIA, FILLS DE SALV... PORTAL DE L'ÀNGEL, 4

Parquets (fàbriques)

BASTÚS, QUERALTÓ I C.ª SANTA ELENA, 4 i 6
CASAS, VÍDUA DE F. ... DIPUTACIÓ, 119-121.

Pedra artificial

MINGUELL, JOAN PARÍS, 209.

Pintors decoradors

CASALS PEYPOCH, J.... ROGER DE FLOR, 164.
COROMINAS, MANUEL... ASTÚRIES, 14 (GRÀCIA).
TOLOSA, AURELI..... PL. LETAMENDI, 29.
TRUJOLS BLEY, JOAN .. SANT GERVASI, 14 (S. G.)

Plateries d'art

JENSEN, GEORG..... PASSEIG DE GRÀCIA, 90

Reproduccions artístiques

BECHINI, GABRIEL..... ROGER DE FLOR, 162.
PRIU, TOMÀS CONSELL DE CENT, 368.
RENART, J. DIPUTACIÓ, 271.

Tapisseries

BLANCO BAÑERES, H... CALL, 21.
GALÍ, F. (Agent de A. Tronc. París) P. DE GRÀCIA, 59, ENT., 2.ª

Tapissers

GILABERT, JOSEP PASSEIG DE GRÀCIA, 114
LLOSA, PERFECTE..... BALMES, 128, TENDA.

Tapissos (Manufactura)

AYMAT, TOMÀS RIUS I TAULET, 21 (SANT CUGAT DEL VAL·LÈS).

Vidres d'art

CAMALÓ, SUCCESSORS DE. LÀURIA, 9.
GRANELL I C.ª..... ENRIC GRANADOS, 46.
RIGALT, BULBENA I C.ª CASANOVA, 32.

HISTORIA DEL MUNDO

per J. PIJOAN

S'ha publicat el primer volum d'aquesta història escrita baix un criteri rigorosament científic i segons mètodes moderns d'investigació. El primer volum tracta de l'origen de la Terra i de l'home d'acord amb les darreres descobertes paleontològiques, i està il·lustrat amb profusió de magnífics gravats que reproduïxen els documents comprovatoris de la fidelitat del text. Es una obra de veritable profit per a tots aquells que desitgin no tan sols ampliar sa cultura artística, sinó tenir un concepte científic de la història de la humanitat.

Salvat Editores, S. A. 41, Carrer de Mallorca, 49 BARCELONA

TALLER DE TAPISSERIA I DECORACIÓ JOSEP GILABERT

ANTIGA CASA ROSELLÓ

Es tallen fundes i confeccionen tota mena de cortinatges. Especialitat en sillons de gran confort.

Passeig de Gràcia, 114 • Telèfon 2634 G.
BARCELONA

JOIER

TEL. 813-S.P. GRANVIA, 660

BARCELONA

CASA FUNDADA L'ANY 1835

RENART

Reproduccions
Enquadraments
d'art

Diputació, 271
BARCELONA

GALERIES LAYETANES

Corts Catalanes, 613 Tel. A. 4902

EXPOSICIONS D'ART

TAPISSOS
LÀMPARES
DECORACIÓ

CONSTRUCCIÓ DE MOBLES
D'ESTIL

Encuadernacions Subirana, S. A.

Corts, 496

Encuadernacions de luxe,
pròpies per a presents,
de bibliòfil i de tota mena
Especialitats en daurats a mà

Administració:

Libreria Subirana, Portaferrisa, 14

L. Malmedé

Antiguitats i objectes d'art
EXPOSICIONS

Passeig de Gràcia, 68
València, 255

¡GRAN ÈXIT!

RESUM

DE LA

HISTORIA GENERAL DE L'ART

per en

JOAQUIM FOLCH I TORRES

Director dels Museus d'Art i Arqueologia de Barcelona,
Ex-professor d'Història de l'Art a l'Escola Superior de
Bells Oficis

SUSCRIPCIO:

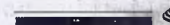
a 1'50 pessetes quadern :- Dos quaderns mensuals

Han sortit els dos primers quaderns

EDITORIAL DAVID - Corts, 460 - BARCELONA

Fusteria

Enric Tarragó

TALLER DE CONSTRUCCIONS:

Consell de Cent, 283. Telèf. 3504 A.

FÀBRICA D'ELABORAR FUSTA:

Roger de Flor, 132. Telèf. 327 S. P.

H. Blanco Bañeres

Call, 21 (Pl. S. Jaume). - Telèf. 190 A.

ALFOMBRES

TAPISSERIES

CORTINATGES

LENCERIA

TAPISSOS PERSES I D'ESMIRNA
NUSATS A MÀ

RIGALT, BULBENA i C.^a

VIDRIERIA D'ART I INSTAL·LACIONS

CASANOVA, 32 (entre Corts i Sepúlveda)
TELÈF. 5343-A. BARCELONA

TALLER D'EBENISTERIA
DE

Frederic Orri

Construcció de
mobles de totes
classes

• ARIBAU, 226 •
Telèfon 2091 G.

Barcelona

GALERIES DALMAU

PASSEIG DE GRÀCIA, 62 - TEL. 1172 G.

BELLES ARTS
EXPOSICIONS

SECCIONS DE: MATERIAL PER ARTISTES
MARCS, MÒTLLURES
OBJECTES D'ART
LIBRERIA
ANTIGUITATS

ANTIGA CASA A. OLIVA
FUNDADA EN 1885

T. Priu Mariné

Taller de daurats • Altars • Imatges
Decoració i reproducció en pasta
d'objectes d'art antic i modern
Casa especial per a la restauració
de retaules antics

Consell de Cent, 368 TELÈF. 2002 S. P.
(entre Bruch i Girona) BARCELONA

Pintura : Paper : Decoració

Manuel Corominas

Astúries, 14 Tel. 394 G.
BARCELONA (G.)

Areñas

FOTOGRAFIA

EXPOSICIONS

Procediments pigmentaris

Venda d'obres
i objectes d'art

Gomes

Antiguitats

Tintes

Decoració

Carbons

Mobles

Esmalts

Corts, 670 (junt al Ritz)

Reproduccions artístiques
en marbre, pedra, etc.

Fundició de bronzes a la cera perduda

Gabriel Bechini

TELÈFON S. P. 120

Roger de Flor, 162, i Conseil de Cent, 430
Barcelona

XOCOLATES

SON ELS MILLORS